

ten opzichte van de intensieve rechtspraktijk in de Stad, waar de 'moderne' schriftelijke procesvoering in de geest van de Caroline ordonnanties veel sneller ingang vond (106). Ten plattelande hielden middeleeuwse reminiscenties — beschreven door Raymond Byl — langer stand, als we op de rechtsterminologie mogen afgaan.

A. H. Huussen jr.

M. Carasso-Kok, e. a., ed., *Schutters in Holland: kracht en zenuwen van de stad* (Zwolle: Waanders; Haarlem: Frans Halsmuseum, 1988, 428 blz., f125,-, ISBN 90 6630 119 8, geb., f49,50, ISBN 90 6630 120 1, pbk.).

Het is verwonderlijk, dat wij eigenlijk geen grondige kennis hebben van de opkomst in de vijftiende en zestiende, de bloei in de eerste helft van de zeventiende en — op een opleving in de Patriottentijd na — het langzame verval in de achttiende en negentiende eeuw van de schutterijen in Holland. Ook is er nauwelijks studie gemaakt van de samenstelling, hun bewapening of hun bezittingen aan gebouwen en kostbaarheden. En dat terwijl wij weten dat de schutterijen op cruciale momenten in de geschiedenis van de Republiek een grote rol hebben gespeeld door al dan niet op te treden naar de wensen van de autoriteiten. Bovendien bestaan er nog meer dan 125 officiële schutterstukken (zoals de Nachtwacht), waarop de compagnieën van diverse steden zijn afgebeeld.

Ter gelegenheid van het vijfenzeventigjarig bestaan van het Frans Halsmuseum te Haarlem werd een tentoonstelling gewijd aan de schutterij in Holland, waarvan dit boek de catalogus bevat. Maar bovendien zijn—zoals tegenwoordig gebruikelijk—negen artikelen opgenomen, die een rijk geschakeerd beeld geven van de activiteiten van deze instelling. Zij werden geschreven door historici en kunsthistorici en die zo interessante samenwerking mag verderop aanleiding geven tot het signaleren van enige verschillen in opvattingen hoe het beeldmateriaal te interpreteren. Want de afbeeldingen op talloze schilderijen die sinds de jaren tien en twintig van de zestiende eeuw zijn ontstaan van, zoals de gegeven definitie luidt, 'groepsportretten van officieren, onderofficieren en eventueel ook manschappen van een schuttersgilde of een afdeling daarvan, vervaardigd ten behoeve van een doelengebouw', een produktie die tot de jaren tachtig van de volgende eeuw aanhield waarnaast nog anderssoortige portretten tot stand kwamen, noden tot commentaar. Meestal weten we echter niet onder welke omstandigheden zij werden vervaardigd, al kennen we de globale historische achtergrond.

Zo schetst M. Carasso-Kok op heldere en pregnante wijze de opkomst van 'der stede scut' en de spanningen die daarmee gepaard gingen. P. Knevel viel de moeilijke taak toe de periode 1580-1650 van de 'kracht en zenuwen van de Republiek' (naar het woord van Schrevelius) te beschrijven. In deze tijd werden de middeleeuwse schuttersgilden tot burgerwacht met een nieuwe organisatie, die nauw verstrengeld raakte met de belangen van de stadsbestuurders. In een tiental geserreerd geschreven pagina's krijgen we een goed beeld van het onderzoeksgebied dat hij hier bestrijkt. P. Rosenberg analyseert de ontwikkeling en functie van de doelengebouwen waar werd geëxerceerd en waar de schutterstukken hingen. L. E. van den Bergh-Hoogterp behandelt het zilverbezit van de schutters in de Noordelijke Nederlanden, J. B. Kist en J. P. Puype bespreken de wapens op de schilderijen. De schutterstukken buiten Amsterdam en Haarlem worden geïnventariseerd door R. E. O. Ekkart, die de bovengemelde definitie geeft en vaststelt dat vele stukken verloren zijn gegaan. De overgeblevene tonen echter één ding aan,

namelijk dat het Amsterdamse en Haarlemse voorbeeld vaak beslissende invloed heeft gehad, al zijn er ook door andere steden originele en ongebruikelijke composities geleverd.

De Haarlemse schutterstukken worden onderzocht door J. Levy-van Halm en de Amsterdamse door Chr. Tümpel. Twee kunsthistorici, die er verschillende benaderingen van de materie op na houden. Mw. Levy betreurt het dat er zo weinig bekend is van de motieven waarom de schutters zich vaak tafelend lieten afbeelden, zoals bij Frans Hals. Zij veronderstelt dat we deze voorkeur, gezien bijvoorbeeld de aangehaalde woorden van Seneca op het Amsterdamse stuk van Rot A uit 1531, misschien als een bewuste keuze mogen postuleren, die symbolisch het exempel *eendracht* uitdroeg. Tümpel toont minder terughoudendheid in zijn interpretaties. Uitgaande van het concept dat het groepsportret in de jaren twintig van de zestiende eeuw een demonstratie geeft van secularisering en tolerantie door onder meer de oude religieuze avondmaalcompositie in de nieuwe context te handhaven, brengt hij deze verandering in verband met de steeds verder doordringende reformatie en met name het lutheranisme. Het zelfbewuste burgerdom zou dus de toon hebben gezet door aanspraak te maken op een beeldtype dat tot dusverre alleen aan de kerk werd voorbehouden. Nu was echter de positie van het lutheranisme, zoals we weten uit de studies van A. Duke (die niet door de auteur worden gebruikt), in de diffuse Nederlandse religieuze situatie van die jaren bijzonder zwak. Maar de belangrijkste opmerking die moet worden gemaakt is dat de lezer eigenlijk niet begrijpt welke historische gegevens behalve eigen interpretatie van beeldmateriaal Tümpel ter beschikking had voor zijn conclusies over het in de schilderijen doorklinkende 'protestantisme'. Vooral niet waar hetzelfde Amsterdamse schilderij van Rot A, dat Tümpel als een bekentenis aan het oude geloof opvat (80) door Carasso-Kok terecht veel ruimer in stoïsch opzicht wordt geïnterpreteerd (17). We zullen echter moeten wachten op Tümpels uit 1982 daterende en niet gepubliceerde studie, waar hij herhaaldelijk naar verwijst, om nadere bijzonderheden te vernemen. Zoals onder meer uit dit voorbeeld blijkt zet het mooi geïllustreerde boek ertoe aan oude thesen nog eens te overdenken en zal het stimulerend werken voor nieuw onderzoek.

E. O. G. Haitma Mulier

J. van Goor, ed., *Trading Companies in Asia 1600-1830* (Utrecht: HES Publishers, 1986, 167 blz., f29,50, ISBN 90 6194 415 5).

De titel van deze bundel is misleidend en onvolledig. Misleidend omdat ze suggereert dat de artikelen over meerdere compagnieën gaan, terwijl uitsluitend de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) aan de orde komt, onvolledig omdat op de titelpagina niet vermeld wordt dat ze lezingen zijn die in juni 1983 gehouden werden op een symposium aan de afdeling geschiedenis van de Utrechtse Universiteit. Aan een congresbundel mogen andere eisen gesteld worden dan aan een bundel die als een samenhangend geheel wordt gepresenteerd. Een symposium wordt gehouden opdat vakgenoten resultaten van onderzoek aan elkaar kunnen voorleggen, ideeën kunnen lanceren en opdoen. Daar kunnen interessante discussies uit voortvloeien. De lezingen worden uitgegeven opdat ze niet verloren gaan en annotatie toegevoegd kan worden. Niet-deelnemers aan het symposium kunnen er zo kennis van nemen. Als de uitgever echter tracht de lezingen tot een samenhangende bundel samen te smeden, dan blijkt integendeel vaak hun gevarieerdheid. Gevarieerdheid is in een congresbundel geen bezwaar, maar dan dient uit de titel te blijken dat het een congresbundel is.